

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ВИЗНАННЯ РЕСПУБЛІКИ КОСОВО

Хмельова І.Є.

Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена міжнародно-правовому визнанню Республіки Косово. Стаття доводить, що визнання даного утворення поєднує правову та політичну складову. Ефективний розвиток міжнародного права потребує визначення чітких критеріїв для надання визнання. Стаття також демонструє, що інститут визнання має важливе значення для захисту національних інтересів України. Визнання Республіки Косово має власні особливості, якими не можна нехтувати. Використання даного визнання для виправдання збройної агресії є неприйнятним.

Ключові слова: міжнародне право, міжнародні відносини, Косово, визнання в міжнародному праві, інститут визнання.

Постановка проблеми. Реалізація інституту визнання наочно демонструє, що співвідношення політичної та правової складових акту визнання часто відбувається не на користь останньої, а єдиним інструментом, що може забезпечити розумний баланс між ними, є створення універсальної кодифікації. Одним з яскравих прикладів із сучасних міжнародних відносин може слугувати ситуація з Косово, яке проголосило незалежність 17 лютого 2008 року і на сьогодні визнане 114-ма державами-членами ООН [1], проте невизнане, наприклад, Росією та сусідньою Сербією. Міжнародно-правовий аналіз визнання даного утворення є актуальним, оскільки допоможе спрогнозувати розвиток інституту визнання в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інститут визнання в міжнародному праві вивчали в своїх роботах як класики міжнародного права, так і сучасні юристи-міжнародники. Зокрема, визнання держав в міжнародному праві досліджували такі науковці, як Д. Анцилотті, Г. Кельзен, І. Ладор-Ледерер, Г. Лаутерпахт, І. І. Лукашук, В. В. Мицик, Л. Оппенгейм, С. Р. Патель, Д. І. Фельдман, І. Херцег, С. В. Черниченко, М. Шоу та багато інших юристів-міжнародників. Актуальні питання проголошення незалежності Республіки Косово та вплив даної події на розвиток міжнародного права детально проаналізовані О. В. Задоржнім.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Подальшого дослідження потребують наслідки визнання (та невизнання) Республіки Косово для розвитку міжнародних відносин. Необхідним є детальне вивчення сучасних підходів до даного питання, а також порівняльний аналіз цієї ситуації з іншими сучасними прикладами появи нових утворень на міжнародній арені.

Мета статті. Метою статті є надання міжнародно-правової оцінки визнанню Республіки Косово, визначення особливостей відповідних актів визнання, надання відповідних рекомендацій для розвитку інституту визнання у міжнародному праві. Метою дослідження є також узагальнення теоретичної бази для міжнародно-правового захисту інтересів України в умовах агресії Російської Федерації.

Виклад основного матеріалу. Більшість держав, які надали визнання Республіці Косово,

заявляли про те, що цей випадок є особливим та унікальним, і такі заяви були спрямовані переважно на те, щоб не допустити повторення такої практики (що в майбутньому таки сталося). Проте Марко Аттіла (директор відділу європейського сусідства *Henry Jackson Society*) заявив, наприклад, що відокремлення Республіки Косово від Сербії не є унікальним випадком або прецедентом, і це є тактичною помилкою офіційних осіб західних країн, які намагалися надати цій події саме такого сприйняття [2]. І справді, якщо абстрагуватися від політичних міркувань і надати даній ситуації виключно правову оцінку, можна побачити, що норми та принципи міжнародного права не свідчать на користь визнання незалежності Республіки Косово. Покажемо той факт, що дана ситуація висвітлювалася в контексті того, що Косово було визнане найбільшими та найвпливовішими світовими демократіями, нівелюючи той факт, що противники такого визнання мали досить обґрунтовану позицію, тобто політичні аргументи підміняли правові [3, с. 1]. В літературі навіть лунають думки про те, що «розвиток ситуації з Республікою Косово покаже, чи досі щось означає міжнародне право та міжнародні інституції, зокрема ООН», і чи готове міжнародне співтовариство йти на справжні компроміси [3, с. 10]. Багато було написано і про те, що на сьогодні «під сумнівом є те, чи є Косово державою, навіть за умови ставлення як до держави з боку держав, що визнали Косово, що лише ставить їх у становище, за якого вони порушують норми міжнародного права та свої зобов'язання перед Сербією» [4, с. 20]. Фактично, навіть будь-який аналіз даної ситуації складно позбавити від політичної складової. Не можна не погодитись і з тим, що Консультативний висновок Міжнародного Суду ООН також остаточно не дав відповідь на запитання, чи правомірним є визнання Республіки Косово [5].

Слід підкреслити, що посилення статусу Республіки Косово пов'язане, перш за все, з позицією ЄС. Зокрема, 27 жовтня 2015 року була підписана Угода про стабілізацію та Асоціацію між Європейським Союзом та Республікою Косово [6]. В той же час, євроінтеграційні перспективи частково визнаної держави є ускладненими. Зокрема, у 2017 році Косово заявило про намір найближчим часом просити про статус країни-кандидата на членство у Європейському Союзі.

Проте глава МЗС Енвер Ходжай, який про це і повідомив на засіданні комітету Європарламенту у закордонних справах, не був надто позитивно налаштованим: «Ми розуміємо, що ЄС не ставиться до Республіки Косово у спосіб, в який він підтримує Сербію. Ми хотіли б бачити Сербію ближчою до ЄС, ми розуміємо, що означала б для Республіки Косово і всього регіону несвропейська Сербія. Я хочу бачити Сербію, Боснію, Чорногорію, Македонію, Косово членами ЄС» [7]. Тобто мова йде про те, що європейське майбутнє частково визнаної держави залежить не стільки від об'єктивних обставин, скільки від загального вектору розвитку регіону.

Поширеною є думка про те, що визнання Республіки Косово певним чином сприяло розвитку ситуації з Абхазією та Південною Осетією, яка стала прямим наслідком російсько-грузинського конфлікту. Слід відзначити, що два дані утворення не отримали широкого визнання, втім визнання Російської Федерації все ж ставить питання про їхній статус. На противагу Парламентська асамблея НАТО 16 листопада 2010 року у Варшаві ухвалила резолюцію, яка підтримує суверенітет і територіальну цілісність Грузії, а Європарламент 20 січня 2011 року затвердив стратегію щодо країн Чорноморського басейну, в якому Абхазія і Південна Осетія визнані окупованими територіями, на яких систематично порушуються права людини. Зокрема, у пункті 32 документа, ухваленого Європарламентом, наголошується, що «порушення прав людини є повсякденним явищем в окупованій Абхазії і Південній Осетії», і міститься заклик «активно реагувати» на подібні порушення [8].

Для повної характеристики вищенаведених двох ситуацій, слід зазначити також про певну відмінність. Якщо Косово з самого початку чітко визначило, що боротьба йде за незалежність та створення власної держави, без будь-якого бажання приєднатися до Албанії, то лідери Абхазії та Південної Осетії були менш послідовними. Наприкінці 80-х років ХХ ст. вони вимагали автономного статусу, який би дозволив їм у разі виходу Грузії із складу СРСР мати можливість самостійно вирішити, чи залишатися їм у складі Радянського Союзу. Протягом двадцяти років конфлікту вони багато разів закликали до незалежності, але, після російсько-грузинського конфлікту 2008 року, лідери Південної Осетії багато разів заявляли про своє бажання стати частиною Російської Федерації. Тобто в даній ситуації легко простежити порушення принципу невтручання у внутрішні справи держави, зазіхання на її суверенітет та територіальну цілісність, адже мова не йде навіть про певний рух за незалежність, який не має підтримки за межами держави. Більше того, дані маріонеткові утворення виникли внаслідок агресії Російської Федерації, а отже не можуть бути визнаними. В той же час, випадок з Косово безпідставно використовувався Росією в подальшому і для виправдання окупації і анексії Криму. Тобто дана ситуація, яку представники західного світу намагалися назвати винятковою, була використана Російською Федерацією для досягнення власних геополітичних цілей.

В той же час, правомірність посилення Росії на визнання Республіки Косово є сумнівною з двох

причин. Перш за все, Російська Федерація не визнає Республіку Косово, а отже втратила право використовувати даний факт для виправдання власних дій. Тобто не визнаючи відповідності міжнародному праву певної ситуації, держава не може посилаватися на неї. Дуже показово, що навіть Президент Сербії Томіслав Ніколіч в інтерв'ю французькому виданню *La Croix* дивувався, чому Росія визнала Республіку Крим, не визнаючи Республіку Косово [9]. По-друге, ситуація з Косово докорінно відрізняється від подій як в Криму, так і в Південній Абхазії та Осетії. Адже визнання Республіки Косово поєднується з наявністю відповідних екстремальних обставин, серед яких юристи-міжнародники виділяють такі: «систематична дискримінація, експлуатація населення, відмова центрального уряду від компромісних рішень, перспектива життєздатності народу, вплив на регіональний та міжнародний мир» [10].

Саме тому не можна погодитися із рядом західних експертів, які вважають, що визнання Республіки Косово – жажливий прецедент, який спричинив відокремлення Абхазії та Південної Осетії від Грузії та анексію Криму [11]. Звісно, саме декларування представниками США та ЄС того факту, що визнання Республіки Косово є унікальним і особливим, не наділяє це визнання такими якостями. А будь-яка подія, яка має місце на міжнародній арені, повинна кваліфікуватися відповідно до єдиних міжнародно-правових критеріїв. Проте не можна не зважати на той факт, що недоцільним є і штучне отождолення певних подій без врахування їхніх особливостей.

Слід зауважити, що неможливість порівнювати вказані ситуації неодноразово підкреслювалася юристами-міжнародниками. Зокрема, О. Задорожній зазначав: «Ідея проголошення незалежності Косова мусувалась понад 20 років. Те, що відбулось в Криму, відбулось за 6 днів. Немає ніякої аналогії. Є ситуація, на яку нахабно посилаються високопосадовці Російської Федерації для виправдання незаконних дій. Виникає питання – ми що, проти самовизначення? Ні, про самовизначення мова взагалі не йде. Мова йде про відділення території, а це різні речі. Самовизначення народу і нації – одна річ, а відділення і окупація території – зовсім інша. Оскільки у справі з Косово мова йде про самовизначення народу, Міжнародний суд підкреслив, що він не оцінює процес, він оцінює протиріччя чи не протиріччя самого акту» [12]. Крім того, О. Задорожній доводив, що мало місце «застосування Росією та російською доктриною міжнародного права протилежних підходів щодо принципу рівноправності та самовизначення народів у зв'язку із подіями у Чечні, Косово, з одного боку, та Криму – з іншого» [13].

Негативними є і обставини, пов'язані з політизацією даного питання. Наприклад, ще у 2009 році у Міністерстві закордонних справ Російської Федерації підкреслювали, що вважають неможливим визнання Росією незалежності Республіки Косово в обмін на визнання Євросоюзом незалежності Абхазії і Південної Осетії. Така позиція відповідає засадам міжнародного права, але саме питання можливості прив'язати визнання одного утворення до визнання іншого утворення

не є прийнятним. Адже мова йде про абсолютні різні ситуації, і оцінка їм повинна надаватися з огляду на їхні особливості, а не з метою досягнення компромісів з іншими суб'єктами міжнародного права. Тобто сама можливість певного «пакетного» визнання не може розглядатися ні державами, ні міжнародними організаціями.

Окремим питанням є неможливість остаточного налагодження ситуації у регіоні, де існують невизнані держави. Крім того, поки держава є лише частково визнаною, не можна говорити про жодну стабільність. Наприклад, у травні 2017 року представники опозиції в Чорногорії закликали уряд посилити захист кордонів з Косово і відкликати визнання незалежності цього утворення, оскільки Косово знову відклало голосування в парламенті щодо угоди стосовно демаркації кордонів. Чорногорія визнала незалежність Республіки Косово у 2008 році, а дипломатичні відносини були встановлені в 2010 році (проте станом на 2017 рік Чорногорія досі не призначила посла, в Приштіні перебуває повірений у справах). Слід підкреслити, що у 2008 році мало місце зумовлене визнання, а офіційне декларування існування чорногорської спільноти в Косово було однією з умов, встановлених Чорногорією для призначення посла. Уряд Республіки Косово довгий час перебував під сильним міжнародним тиском, адже міжнародна спільнота була зацікавлена в підписанні угоди про кордони Республіки Косово з Чорногорією. Наприклад, ЄС заявляв, що не може реалізувати лібералізацію візового режиму з Республікою Косово, поки питання з кордонами не буде вирішене [14]. Тобто наразі можна спостерігати не лише практику тиску на частково визнане утворення, коли держави та міжнародні організації використовують невизначений статус утворення для вирішення власних політичних завдань, але і намагання використати інститут визнання для досягнення

власної мети. Адже складно уявити ситуацію, за якої Чорногорія могла б погрожувати відкликанням визнання певній загально визнаній державі. Проте утворення, які не отримали універсального визнання, можуть ставати об'єктами тиску. Така практика однозначно суперечить міжнародному праву.

В той же час, слід відзначити, що думка переважаючої більшості держав щодо статусу того чи іншого утворення є вирішальною для міжнародних організацій (як урядових, так і неурядових) і значно впливає як на розвиток такого утворення, так і на всі сфери життя населення відповідної території. Наприклад, Абхазія неодноразово і безуспішно просила про визнання від ФІФА і УЄФА, а Республіка Косово отримала визнання з боку ФІФА в 2012 році. Абхазія в 2016 році приймала Кубок світу Конфедерації незалежних футбольних асоціацій (ConIFA), який, як правило, розглядається як Кубок світу невизнаних держав [15].

Висновки і пропозиції. Отже, на сьогодні практика визнання в міжнародному праві часто порушує будь-які усталені норми, встановлені доктриною рамки, а політичні фактори впливу мають більше значення, ніж правова обґрунтованість. У ХХІ столітті визнання продовжує бути механізмом політичного тиску чи політичних поступок, саме тому впорядкування практики міжнародних відносин є актуальним питанням на сьогодні. Крім того, часто визнання чи його відсутність не мають суттєвого впливу на стабілізацію тієї чи іншої ситуації, що демонструє приклад з Республікою Косово. Визнання цього утворення часто використовується як інструмент політичного впливу, проте насправді має слугувати доказом необхідності вироблення єдиних критеріїв щодо визнання і їхнього застосування, незалежно від інтересів держав та міжнародних організацій.

Список літератури:

1. KosovoThanksYou [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.kosovothankyou.com/>.
2. Шелест Ганна Аналіз реакції світової спільноти щодо проголошення незалежності Косово, Абхазії та Південної Осетії: висновки для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academia.edu/373707/>.
3. Justifying Kosovo's UDI: Between the Eccentric and the Absurd [Electronic resource] // The Kosovo Compromise Project. – Access mode: http://www.kosovocompromise.com/PDF/Kosovo_Compromise_Newsletter_03_maj08.pdf
4. Kosovo: International Law and Recognition [Electronic resource] // A Summary of the Chatham House International Law Discussion Group. – Access mode: <http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/International%20Law/il220408.pdf>
5. Accordance With International Law Of The Unilateral Declaration Of Independence In Respect Of Kosovo: Advisory Opinion Of 22 July 2010 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf>
6. Stabilisation and Association Agreement between the European Union and Kosovo signed [Electronic resource] // European Commission. – Press release. – Access mode: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5928_en.htm
7. Косово до кінця року планує подати заявку на членство в ЄС – міністр [Електронний ресурс] // Європейська правда. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/05/4/7065338/>.
8. Європарламент визнав Абхазію і Південну Осетію окупованими територіями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/svit/yevroparlament-viznav-abhazyu-i-pivdennu-osetiyu-okupovanimi-teritoriyami.html>
9. Мы жертвы отсутствия правил в мире – президент Сербии [Електронний ресурс] // Цензор.нет. – Режим доступу: http://censor.net.ua/news/287620/my_jertvy_otsutstva_pravil_v_mire_pochemu_rossiya_priznala_krym_hotya_ne_priznaet_kosovo_prezident
10. Думка експерта: Як повернути Крим? [Електронний ресурс] // Под прицелом. – Режим доступу: <http://podpricelom.com.ua/analyze/dumka-eksperta-yak-povernuty-krym.html>
11. How Kosovo Poisoned America's Relationship with Russia [Electronic resource] // The National Interest. – Access mode: <http://nationalinterest.org/feature/how-kosovo-poisoned-americas-relationship-russia-20755>

12. Косово – самовизначення, Крим – відділення території. – Олександр Задорожній [Електронний ресурс] // Громадське радіо. – Режим доступу: <https://hromadskeradio.org/programs/kyiv-donbas/kosovo-samovyznachennya-krum-viddilennya-terytoriyi-oleksandr-zadorozhnyi>
13. Задорожній О. В. Міжнародно-правові оцінки історичних паралелей у контексті «самовизначення народу Криму» [Текст] / О. В. Задорожній // Актуальні проблеми політики. – 2015. – С. 77.
14. Opposition Urges Montenegro to Revoke Kosovo Recognition [Electronic resource] // Balkan Insight. – Access mode: <http://www.balkaninsight.com/en/article/montenegro-opposition-calls-for-revoking-kosovo-recognition-05-11-2017#sthash.O2HUTny2.dpuf>
15. Taking the UEFA Super Cup to the barricades in Georgia [Electronic resource] // These Football Times. – Access mode: <http://thesefootballtimes.co/2017/05/16/taking-the-uefa-super-cup-to-the-barricades-in-georgia/>.

Хмелева І.Е.

Институт международных отношений
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ ПРИЗНАНИЕ РЕСПУБЛИКИ КОСОВО

Аннотация

Статья посвящена международно-правовому признанию Республики Косово. Статья доказывает, что признание данного образования объединяет правовую и политическую составляющую. Эффективное развитие международного права требует определения четких критериев для предоставления признания. Статья также показывает, что институт признания имеет важное значение для защиты национальных интересов Украины. Признание Республики Косово имеет свои особенности, которые нельзя игнорировать. Использование данного признания для оправдания вооруженной агрессии является неприемлемым.

Ключевые слова: международное право, международные отношения, Косово, признание в международном праве, институт признания.

Khmeleva I.E.

Institute of International Relations of
Taras Shevchenko National University of Kyiv

INTERNATIONAL LEGAL RECOGNITION OF KOSOVO

Summary

The essay deals with international legal recognition of Kosovo. The essay proves that the recognition of this entity combines legal and political components. Effective development of international law requires the definition of clear criteria for recognition. The essay also demonstrates that the institute of recognition is essential for the protection of Ukraine's national interests. Recognition of the Republic of Kosovo has its own characteristics, which cannot be neglected. The usage of this recognition to justify armed aggression is unacceptable.

Keywords: international law, international relations, Kosovo, recognition in international law, institute of recognition.